

LA DISCRIMINACIÓ CAP A LES DONES A TRAVÉS DELS NOMS PROPIS

Miquel PEÑARROYA i PRATS

Tots sabem que quan una criatura arriba al món cal identificar-la, distingir-la dels seus semblants; per això cadascú rep, tot seguit, un nom. Un nom i uns cognoms. El nom el trien els pares i els cognoms són heretats d'aquests. Comencem pel camp dels noms personals, de pila —dit així perquè és posat a la pila baptismal— o de fonts que els pares trien per als seus fills i filles, lliurement però atenent a criteris diferents. En aquest camp ens trobarem amb alguns factors que distorsionen la teòrica igualtat entre sexes. La discriminació cap a les xiquetes s'expressa fins i tot mitjançant els jocs de paraules. Com a mostra —encara que cruel— la següent, suposada conversa amb algú que ha de ser pare:

— I com li posareu?

— Si és xic Mateu, i si és xica Mateu-la.

En castellà existeix una curiosa gradació en els noms genèrics que es donen a les filles d'un matrimoni atenent a l'ordre en el naixement, i que expressen també aquesta idea:

— *Doña Venga*, és la primera, l'única desitjada.

— *Doña Basta* (prou), és la segona, la que marca el nombre de filles suficient en una família.

— *Doña Sobra*, és la tercera, que ratifica l'aversion cap a la descendència femenina.

Normalment els noms propis adopten formes diferents segons el gènere, però ens trobem amb algunes excepcions a la regla. Un cas és el d'aquells noms que varien el gènere segons el lloc, com Patrocini, que a Europa és femení i a Amèrica masculí; un altre cas és el de Pau, que tant pot ser masculí (del nom de l'apòstol) com femení (de quan s'acaba una baralla). Però entrem en el grup majoritari, en els que tenen gènere definit.

Respecte a l'origen dels noms, si bé la majoria d'ambdós gèneres són de base greco-llatina, els noms germànics constitueixen el segon gran bloc dins dels masculins, mentre que els noms introduïts pel cristianisme ho són entre els femenins. Aquesta diferència respon en general al significat dels noms, que passem a comentar. Entre els noms germànics són majoria els relacionats amb la guerra i, com aquesta és una activitat tradicionalment masculina, són els homes qui reben majoritàriament aquests noms (Guillem "protector decidit", Lluís "combat gloriós", Robert "gloriós i brillant", Roger "victoriós i des-pert" ...); en un món bataller com aquest, i no sols en aquest, el paper que es reservava a la dona era ser "el repós del guerrer". En canvi, en els noms de creació cristiana en destaquen dos tipus:

- Fets o accions relatives a la vida de Jesucrist, que solen acabar amb la forma *-ció*: Adoració, Assumpció, Concepció, Encarnació, Visitació ...
- Les advocacions marianes, que originalment complementaven el nom de Maria i que amb el pas del temps han assolit significat per elles mateixes: Carme, Gràcia, Lledó, Montserrat, Pilar, Roser ...

Coneixem moltes Maries, perquè a més de totes les advocacions hi ha moltes dones amb el nom compost, un dels integrants del qual sol ser Maria (Eva Maria, Maria Antònia, Maria Josep ...). Aquesta profusió ha facilitat la identificació del nom amb el gènere femení i ha donat peu a significats diversos. Entre dones és corrent el tractament de "Mari", encara que a l'al·ludida li diguen només Teresa ("Sí, Mari, com t'ho dic!"). A més a més, com assenyala Calero, existeix tota una sèrie de neologismes onomàstics acunats per la parla popular que prenen l'arrel *Mari-* seguida d'un substantiu o adjectiu, àdhuc un sintagma preposicional. En general, aquests neologismes no deixen massa bé a la interfecta: *Maripaciència* o *Maripatxorra* té excessiva paciència, *Marimoc* du els mocs penjant (a un/a xiquet/a), *Marisabuda* tot creu que ho sap ...

Tots sabem què vol dir "ser una tia o una senyora Maria", expressió que s'ha vulgaritzat en *Maruja*. En l'ambient estudiantil les Maries són aquelles assignatures menys importants, secundàries, fàcils d'aprovar (per això reben aquest nom). I, en un altre àmbit, l'apel·latiu de "marieta" dirigit a un home el qualifica de mari...có, d'homosexual, per ser un nom propi de dones.

Troblem algunes diferències en els camps semàntics dels noms de pila masculins i femenins les quals tenen un rerefons que va més enllà de les purament formals. Típicament masculins són els camps de la virilitat —del llatí *vir*, home— (Andreu "viril", Carles "home viril", Ricard "fort i poderós"...), la valentia (Audaç, Gerard "guardià valent", Marçal "del signe de Mart, déu de la guerra"...), la protecció (Aleix "defensor", Alfred "noble protector", Genís "protector de la família"...), perquè són qualitats que se li demanen a l'home. En canvi, d'una dona s'espera ternura i dolçor (Amàlia "tendra", Dolça, Mel·lina "dolça com la mel"...), castedat (Agnès "pura", Ariadna "molt santa", Caterina "pura", Fàtima "donzella", Virgínia "verge"...), sovint relacionada amb el color blanc i la lluminositat (Alba, Albina, Aurora, Blanca, Blanquerna, Clara...), valors domèstics (Amèlia "treball", Betlem "casa del pa", Irene "pau", Ofèlia "ajuda", Sofia "saviesa"...), i bellesa física, que es manifesta en

dos tipus de noms: les pedres precioses (Agata, Aurea “d’or”, Coral, Gemma, Maragda, Margarida “perla”, Perla ...) i les flors (Assutzena, Begònia, Camèlia, Dàlia, Dúnia, Flor, Flora, Gençana, Gessamí, Laura “del llorer”, Llessamí, Margarida, Susanna “lliri”, Violeta ...), encara que, per confirmar la regla, trobem dues excepcions masculines (Jacint i Narcís).

Les característiques ideals de cada sexe estan ben clares, per això alguns noms femenins no admeten el masculí: la bellesa és femenina, tenim Belinda i Linda però no Belind ni Lindo, o Pura però no Pur; tenim Bàrbara però no Bàrbar, ja que l’home no pot ser ignorant sinó cultivat.

Malgrat el tòpic de què l’amor és propiament femení, que les dones són més romàntiques i estan més interessades pels afers rosa —ja tornem amb la simbologia cromàtica- o sentimentals, ens trobem amb la sorpresa de què són els homes els que llueixen més noms relacionats amb aquest camp: Amadeu “amor de Déu”, Amador “que estima”, Amanci “amant”, Amat, David “estimat” ... Té una possible explicació molt senzilla: els homes són els que estimen i les dones les estimades. Tradicionalment l’home era el membre actiu de la parella i la dona el passiu, d’ací que les cançons d’amor les escriguen i les canten homes i vagen dirigides a dones, cosa que reflecteixen els títols: Eva Maria, Maria Rosa, Penélope ... o Laura, com canta Lluís Llach:

Avui que puc fer una cançó
recordo quan vas arribar
amb el misteri dels senzills,
els ulls inquietos, el cos altiu.
I amb la rialla dels teus dits
vares omplir els meus acords
amb cada nota del teu nom
Laura.

.... ..

Una altra funció pròpiament masculina era la d’heretar —les dones, en general, transmetien l’herència però no la governaven— i, de la mateixa manera que hi ha cognoms patronímics (Eiximenis “fill de Ximen”, Llopis “fill de Llop”, Peris “fill de Pere”...), trobem noms propis que ens parlen de la condició de “fill de...”, però no hi ha filles: Abelard “fill fort”, Bertomeu “fill de Ptolomeu”, Bernabeu “fill de la consolació” ... És en els fills que continua —o continuava— el llinatge, no en les filles, com ja hem vist. Les dones transmetien els béns en tant que mares de fills, d’ací que se’ls demanara fertilitat com als horts o als jardins (Carme “vinya de Déu”, Sílvia “del bosc”, Viridiana “relatiu al jardí”...).

Relacionat amb l’herència i la continuïtat de l’estirp per via masculina està el fet que sovint els fills barons, sobretot el primogènit, reben noms habituals en la família: no és gens estrany que avi, pare i fill tinguin el mateix nom de pila. Aquesta coincidència resulta equívoca en les converses telefòniques. Sovint sona el telèfon i:

- Està Joan?
- Pare o fill?

La possibilitat de confusió no està tan estesa en el cas femení, en què existeix una major llibertat en buscar noms poc coneguts, però més sonors, per a les filles. Així, ens trobem amb un major nombre de noms exòtics femenins (Aixa, Pamela, Zaira, Zoraida ...) que de masculins (Igor, Kevin ...), que es reflecteixen en el nom de les nines més comercials: Barbie, Chabeli, Cindy, Leslie, Nancy, Steffi ... Aquest fenomen resulta molt marcat en els anuncis per paraules, secció contactes, dels periòdics: les dones hi figuren amb noms molt exòtics i cridaners (Annaïs, Azur, Camyla, Carem, Dayan, Debra, Denise, Emy, Erika, Glenda, Inda, Kauana, Kok, Leila, Luma, Nancy, Nicole, Pahola, Paty, Sindy, Vanessa, Yakeline, Yessica ...); en canvi, els homes s'anuncien amb noms molt més corrents (Daniel, Fran, Jaume, Manolo, Paco, Oscar, Ximo ...). S'arriba a relacionar l'exotisme dels noms amb l'erotisme d'una forma tal que un pare, que li preguntava al seu fill de dos anys:

— *I a la guarderia, amb qui jugues?*

davant la resposta d'aquest

— *Amb Leila, amb Jèssica ...*

es girà cap a la mare i no se va estar de preguntar-li:

— *Però aquest xiquet, va a la guarderia o a un puticlub?*

Resulta curiós observar com alguns noms comuns masculins passen a ser noms propis i canvien de gènere: Amor, Betlem, Cel, Corpus, Goig, Mar, Miracle, Misteri, Reis, Roser, Sagrament, Sagrari, Socors, Sol ... La societat admet la masculinització de la dona; però en canvi, no està gens ben vista la feminització de l'home, i només trobem un exemple del cas contrari al descrit, un cas de nom comú femení que esdevinga nom propi: Bonaventura.

Una cosa semblant succeeix amb els noms propis plurals, independentment del gènere, ja que sembla que gairebé tots els plurals siguen femenins: Alegries, Angels, Desemparats, Neus ... Alguns noms masculins presenten una morfologia aparentment plural (Màrius, Pius ...) però només són la persistència de formes, singulars en el seu origen, en aquests casos llatí.

La supeditació de la dona a l'home ve reafirmada per l'ús dels diminutius en la formació d'alguns noms de pila. D'Adolf resulta Adolfineta però no Adolfa, de Climent tenim Clementina però no Climenteta, de Leopold deriva Leopoldina però no Leopolda, d'Enric passem a Enriqueta però no a Enrica, d'Angel obtenim Angela però també Angelina ... Aquests s'originen a partir de la suma del terme masculí amb el diminutiu *-ina* o *-eta*, i són considerats sexistes perquè d'ells es desprén que la dona va després i, a més a més, minoritzada.

Un cas particular de l'ús de diminutius el tenim quan una xiqueta és coneguda amb el diminutiu femení del nom de son pare. Així, una xiqueta de nom Isabel pot passar a ser Benjamineteta per als amics del pare. Aquesta situació no té paral·lel entre els noms dels xiquets i els de les seues mares. Un fenomen similar succeeix amb els vocatius: es poden dirigir apel·latius masculins a les xiquetes ("Mònica, fill, vine ací!", "Eulàlia, eres un monyaco!"), però mai ens trobarem amb el cas contrari.

Els noms que aprofiten per designar individus dels dos sexes poden dur a alguna confusió, com en el cas d'aquella senyora que, interrogada telefònicament pel metge, anava responent a allò que aquest li preguntava:

- Edat?
- Quaranta-cinc anys.
- Nom?
- Pau.
- Sexe?
- Tres vegades per setmana, doctor.

En les últimes dècades s'ha eixamplat l'espectre de noms admesos pel Registre Civil, i una de les fonts ha consistit en oficialitzar tota una sèrie d'hipocorístics. Molts d'aquests són el resultat de la fusió d'un nom compost: Annabel (Anna Isabel), Lola (Maria Dolors), Marianna (Maria Anna), Maite (Maria Teresa), Maribel (Maria Isabel) ... Aquest fenomen és, sobretot, femení: a la dona se la coneix en tot tipus d'ambient pel seu hipocorístic. Aquest expressa una familiaritat que ultrapassa la llar i arriba al món de les relacions de caire formal. Palesa una situació en què a la dona se la pot considerar, com el nom amb què és coneguda, més d'estar per casa, amb poca serietat. A una directora de secció d'un periòdic se la pot conèixer com a Xelo o Quica, però el seu company de despatx, en general, no signarà com a Pep sinó com a Josep. Les diferències home-dona no sols es manifesten en la dicotomia nom-hipocorístic sinó també en l'ús del nom o del cognom. En un departament universitari o en els despatxos de qualsevol institució o empresa elles són conegudes pel nom, Carme, Contxa o Júlia —quan no pel seu diminutiu, Isabeleta, Pilareta o Roseta— mentre que als seus col·legues hom se'ls dirigeix sovint pel cognom, Gasulla, Mollà, Palop o Segrelles. Potser perquè elles s'han anat incorporant després que els homes al món laboral. De vegades a elles se les coneix pel cognom, però s'afegeix el pronom *la* (també succeeix davant del nom): la Tatcher, la Pepa, la Rosell, la Huguet ... el qual pronom no s'empra amb la mateixa forma amb els homes.

En un aspecte suposadament tan neutre com la formació dels hipocorístics, dels noms familiars, es produeixen diferències. En el cas dels xiquets se'ls pot cridar, entre altres formes, amb augmentatiu (Angelot, Joanot, Rafelot ...) —si bé en origen el sufix *-ot* era diminutiu- *o* amb diminutius (Peret, Sebastianet, Tonet ...); en el cas de les xiquetes no s'usen mai els primers, faria groller dir Mariota, i es queden només amb els diminutius (Isabeleta, Marieta, Roseta ...). Les formes femenines compten amb un característic sufix plural per a designar una sola persona, el diminutiu *-iues* (Ampariuès, Mariues, Rosiues ...). En canvi, el català ha creat un tipus d'hipocorístic masculí, els acabats en *-o*, que no té paral·lelisme entre els femenins (Boro, Felo, Nelo, Pasqualo, Sento ...). Aquesta visió de les xiquetes com a més menudes que els xiquets mitjançant l'ús sistemàtic de diminutius es perllonga durant l'etapa adulta, com veurem més avant. Quan el doctor Zamenhoff va crear l'esperanto a finals del segle passat, no se li va ocórrer cap altra idea millor que formar els femenins relatius a persones afegint un diminutiu al masculí: *knabo*, el xic, *knabino*, la xica. Com diu Angel López, "encara com a l'Eurolengo, una llengua artificial que

s'estan inventant a Brussel·les per a ús intern de la C.E.E., no formen el femení amb diminutius, encara que segueasca constituint-se a continuació del masculí (*le kusun*, el cosí, *le kusine*, la cosina): igualtat, però dins d'un ordre". Açò podria indicar que la dona és considerada com a dependent de l'home en tant que la persona gran i forta protegeix a la petita i delicada.

No debades l'ideal tradicional era una esposa sumissa en tot al marit. Ja ho afirmava Sant Pau en la Carta a la comunitat cristiana d'Efes: "La muller, que es pose a les ordres del marit, com qui obeeix el senyor" (5.22), "doncs bé, la muller obeeix el seu marit en tot, tal i com l'Església obeeix el Crist" (24), "perquè el marit és cap de la muller, com Crist és alhora el salvador i el cap de l'Església, que és el seu cos" (23). La figura administrativa del cap de família és masculina, ell és qui pensava i decidia el que calia fer i desfer; ella era el cos, i al seu càrrec estava la reproducció, els fills i la casa. Un sinònim del cap de casa és "pare de família", però en l'actualitat aquesta expressió, exclusivament masculina, no respon a la realitat. Les noves estructures familiars derivades dels casos de separació o de divorci, i fins i tot d'atur del marit —quan ella treballa—, fan necessària la revisió d'aquest concepte en el sentit de fer-lo més igualitari.

Entre dones es produeix un ús més freqüent dels hipocorístics, com afirma Buesa Oliver. Entre elles i al dirigir-se als membres de la família, sobretot als infants. Aquestes metamorfosis adopten mil-i-una formes; com diu Piquer, els noms llargs s'escurcen i els curts s'allarguen. Una Montserrat pot passar a dir-se *Montse*, *Muntsa*, *Serrat* o *Rat*. En canvi, no és gens estrany que els portadors de noms monosil·làbics com Pau, Mar, Bru o Nil hagen de gastar més saliva a l'hora de pronunciar el nom pel qual se'ls coneix en cercles íntims. Entre aquests noms de caràcter afectiu, en trobem uns que semblen propis del sexe femení, en concret el bisil·labs, tant els aguts formats per la reduplicació d'un síl·laba acabada en *-i* (Sissi, Lili, Fifi, Mimi, Vivi, Quiquí ...) o en *-u* (Lulú, Xuxú ...), com els greus constituïts per una síl·laba acabada en *-u* seguida d'una altra acabada en *-i* (Sussi, Usi, Xuli, Xusmi, Xugi, Xuspi ...). En fi, dels hipocorístics femenins caldria destacar l'abundància de vocals dèbils.

En el fenomen d'interferència lingüística aplicat als hipocorístics s'observa al nostre país un fet curiós respecte a la distribució per sexes: entre els de formació catalana són majoritaris els masculins (Pep, Tonet, Ximo ...), mentre que en els femenins són majoritaris els de formació castellana (Juanita, Pepita, Josefina ...). La influència del castellà sobre l'antroponímia femenina és més profunda que en la masculina tal vegada a causa de la disbaratada creença que existia fa uns anys —per factors polítics i socials que ara no vénen al cas— de què el castellà feia més ff, més de senyorets. I, és clar, les senyoretetes havien de ser més polides que els xicons, d'ací la tendència a introduir-les més que als xics en aquella llengua.

Parlant de senyoretetes i de senyorets, cal observar les diferències semàntiques que atorga el gènere. En el cas femení, *senyoreta* és la dona que no s'ha casat, és un terme usat profusament i associat a la virginitat. Per a algunes dones, en ser un diminutiu, aquesta paraula conté una connotació de petitesa

davant la qual es rebelen. En una entrevista (*El Temps*, núm. 593, 30-10-95) la periodista Júlia Otero responia a la pregunta:

— Aleshores, li he de dir senyora o senyoreta?

— Jo vull que em diguin senyora des que tenia 15 anys, que és quan vaig descobrir el feminisme i ara quan a alguna oient a la ràdio li dic senyora —que em passa sovint— i em respon “No, no, senyoreta”, doncs jo li dic: “Espero que encara que no es casi arribi a ser una senyora”.

Conexim un altre cas on aquesta pregunta va dur a conseqüències del tot inesperades. Si fa o no fa, les coses van anar així: a la ciutat de València, i dins de la seua tasca habitual, un agent femení de la policia local es presentà a una casa on s'identificà com a tal. L'interpel·lat preguntà:

— És senyora o senyoreta?

— Li he dit que sóc agent de policia.

— Bé, però, és senyora o senyoreta?

— Li torne a repetir que sóc agent de policia.

La insistència en el senyora o senyoreta, que l'agent considerà com un menyspreu —no se li pregunta a cap agent masculí en la mateixa situació— la va dur a presentar una denúncia al jutjat.

Per tal d'evitar les connotacions negatives s'han proposat solucions. Victòria Sau explica com les feministes nord-americanes utilitzen el tractament de *Ms.* aplicat a tota dona adulta amb independència del seu estat civil, per compte dels tradicionals *Mrs.* (senyora) i *Miss* (senyoreta). L'ONU s'ha obligat a l'ús d'aquest tractament. Al nostre país s'apunta una solució equivalent amb la proposició de l'ús de l'abreviatura *Sa.* en substitució de *Sra.* (senyora) i *Srta.* (senyoreta), tractaments lligats a l'estat civil de la dona sense paral·lel en els barons.

En quant a *senyoret*, té un ús molt restringit, ja que s'utilitza com a tractament per part del servei domèstic cap als fills joves de la casa; en altres ambients fins i tot pot esdevenir un insult, ja que se'l considera equivalent a homosexual, amb la càrrega despectiva que aquesta condició tenia en una societat tan “viril” com l'existent fa uns anys.

Els cognoms tenen, com totes les coses d'aquesta vida, la importància que hom els vulga atorgar, i sembla que en la nostra societat se'ls n'atorga prou. Només ens hem de fixar en qualsevol formulari que ens calga omplir (per demanar una beca, per renovar el carnet de conduir, per sol·licitar una pòlissa d'assegurança ...), gairebé sempre hem d'escriure-hi en primer lloc els cognoms i després el nom propi. En qualsevol bibliografia, ordenada alfabèticament segons els cognoms dels autors, aquests van en majúscules, i el nom propi, quan no va en minúscules —excepte la primera lletra, clar—, sovint queda reduït a la inicial.

Com que tradicionalment el primer cognom del nadó ve sent el del pare, sovint els homes desitjaven (o desitgen) tenir fills mascles per tal de preservar la continuïtat del cognom familiar. Tal volta és un intent de perpetuar el llinatge, d'assolir alguna mena d'immortalitat. Sembla com si les dones no participaren en la continuació de la família, com es palesa en la següent anècdota